

Тетяна Моторнюк

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ВИБОРЧІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕЛЕКТОРАЛЬНІЙ КАМПАНІЇ 2011 Р. У ПОЛЬЩІ: ФЕНОМЕН ПАЛІКОТА

Розглядається технологічна складова сенсаційного успіху на парламентських виборах 2011 року у Польщі нової політичної сили «Рух Палікота». Аналізуються причини перемоги антиклерикального руху в польському католицькому суспільстві та іміджеві характеристики політика нової генерації Януша Палікота.

Ключові слова: виборчі технології, Я.Палікот, Польща, парламентські вибори.

Motorniuk Tetiana. Techniki wyborcze w kampanii wyborczej 2011 roku w Polsce: fenomen Palikota.

Autorka ukazuje techniki wyborcze, którym „ruch Palikota”, nowa siła polityczna, zawdzięcza sensacyjny sukces w 2011 roku. Analizuje przyczyny zwycięstwa ruchu antyklerykalnego w polskim katolickim społeczeństwie i dokonuje charakterystyki wizerunku polityka nowej generacji, Janusza Palikota.

Słowa kluczowe: techniki wyborcze, Janusz Palikot, Polska, wybory parlamentarne.

Моторнюк Тетяна. Избирательные технологии в электоральной кампании 2011 г. в Польше: феномен Паликота.

Рассматривается технологическая составляющая сенсационного успеха на парламентских выборах 2011 года в Польше новой политической силы «Движение Паликота». Анализируются причины победы антиклерикального движения в польском католическом обществе и имиджевые характеристики политика новой генерации Януша Паликота.

Ключевые слова: избирательные технологии, Я. Паликот, Польша, парламентские выборы.

Motornyuk Tetyana. Electoral technologies electoral campaign in 2011 in Poland: the phenomenon of Palikot.

The technological compound of the sensational success in Parliamentary elections in 2011 in Poland of a new political power “The Palikot Movement” is regarded. The reasons of anticlerical movement victory in the Polish catholic society and image characteristics of a politician of the new generation Janusz Palikot are analyzed.

Key words: electoral technologies, J. Palikot, Poland, parliamentary elections.

Електоральний процес у нових демократіях завжди викликає підвищений інтерес з боку політологів, адже він показує вектор розвитку та специфічні особливості у політичній ситуації у країнах, де конкурентні вибори виглядають порівняно новим явищем національного життя. Хоча Польща нині може вважатися державою з режимом консолідованої демократії, вибори тут ще встигли стати пересічною подією, яка окрім ротації еліт майже нічого нового не дає.

Результати парламентських виборів 2011 р. у Польщі прогнозувалися багатьма політологами та в основному співпали з очікуваннями фахівців, за виключенням вражаючого успіху нової політичної сили на чолі з бізнесменом Я. Палікотом. Нагадаємо, що «Громадянська платформа» Дональда Туска здобула близько 40% голосів, «Право і справедливість» (ПіС) – приблизно 30%, а Рух Палікота – 10%, посівши третє місце. У ситуації взаємної жорсткої боротьби між «Платформою» і ПіС йому вдалося зайняти нішу «третьої сили». За кілька місяців до виборів результати соціопитувань прогнозували йому не більше 1–2%. Приблизно однакову кількість голосів отримали аграрії, що за підсумками попередніх виборів сформували урядову коаліцію з ГП, та ліві демократи – по 8,3–8,4% [1].

Ці вибори показали збільшення активності польських виборців, адже зазвичай їхня явка на парламентських виборах обмежується 40%. У парламентських виборах 2011 р. участь у виборах взяли майже 50% польських виборців. Їхній вибір не був складним – від 3 до 7 кандидатів до Сейму від добре знаних кожним поляком політичних сил, від 5 до 8 партійних земельних списків у невеликому бюлетені-зошиті, де виборці ставлять хрестик навпроти прізвища кандидата (галочки, крапочки, букви, перекреслення або інші фігури, що

в Україні «дозволяють встановити волевиявлення виборця», у польському законодавстві не приймаються). Не ходять у Польщі і з виносними скриньками.

Польське законодавство передбачає відкриті виборчі списки, тобто люди голосують не лише за партію, а ще й за конкретного кандидата у списку цієї партії. Тож депутатські мандати в результаті отримують найпопулярніші з кандидатів. Рух Палікота – дебютант, який виставив переважно невідомих кандидатів. Виборці поставили на кандидатів з білбордів – до парламенту пройшли майже виключно перші номери. З 40 депутатів Руху Палікота 38 є першими номерами. Але два інші депутати пройшли у Сейм з округів, у яких пройшли й перші номери – тобто в жодному окрузі кандидат з наступного після першого місця не перестрибнув лідера списку. Це єдина така партія на цих виборах. Ще однією особливістю Руху Палікота є те, що його кандидати з наступних місць отримували подібний відсоток голосів у різних частинах округу [2].

Козиром партії «Рух Палікота» став її лідер. Януш Палікот, в минулому успішний бізнесмен, горілчаний магнат, магістр філософії (захистив магістерську працю на тему «Трансцендентальна єдність аперцепції у Канта») і колишній «платформівець», який всю виборчу кампанію «рубав» правду, за що заробив імідж «людини здорового глузду».

На світанку своєї публічної діяльності Януш Палікот позиціонував себе у пресі як «християнського бізнесмена», писав про те, як працювати в бізнесі та дотримуватися Євангелія. Після смерті Івана Павла II він був головним інвестором тижневика «Озон». Його автори говорили про те, що під впливом польського Папи Римського було виховано ціле покоління консервативних і побожних поляків, яке надто різниться від покоління своїх батьків. Після цього Януш Палікот перекваліфікувався в ліберала, був депутатом ГП у Сеймі. Він виступав на підтримку свободи підприємництва, закликав протидіяти надмірній бюрократизації. Але його зоряний час настав лише сьогодні, коли він отримав славу антиклерикала, поборника ледь не «секулярної революції» в католицькій Польщі [3].

Спочатку він створив громадську організацію під назвою «Рух Палікота». А потім уже зареєстрував партію з аналогічною назвою. Польське законодавство обмежує можливості політичних партій отримувати фінансування з недержавних джерел. Однак це правило не стосується громадських організацій. Оборудка з назвами дала змогу Янушу Палікоту обійти фінансові ліміти. Якщо в когось виникали запитання щодо того, яким коштом він розміщував так рясно свої білборди, то відповідь була готова: це ж «Рух Палікота», громадська організація, а не партія.

Януш Палікот – політик, який користується скандальною популярністю. Палікот не церемониться у своїх промовах. Одного разу на прес-конференції він виступив з критикою політичного курсу партії «Право і справедливість» і, щоб довести відданість своїй позиції, вимахував пістолетом в одній руці і секс-іграшкою – в іншій. А на телеєфір зі своєю участю приніс поросячу голову, що в мафіозних колах, за його словами, вважається оголошенням війни. Цей дар Палікот підніс польській федерації футболу. Його антиклерикальна риторика, публічні виступи в футболці з написом «Я – гей», а також вимоги легалізувати маріхуану народили термін «палікотизація» – скандальне шоу-політикування, яке пов'язує з вульгарною поведінкою і використанням у публічних виступах жаргонної, ненормативної лексики.

Палікота іноді називають політичним блазнем, «польським Жириновським». Але в сучасних парламентських демократіях, у системі міжпартійної конкуренції саме політичний блазень виконує функції традиційного блазня при королівському дворі, говорить правду, яку не можуть собі дозволити висловити більш серйозні люди [4]. З початку підкреслено непартійній «Рух Палікота», тоді здавалося, обрав для себе в сучасних польських реаліях найменш перспективний з електоральної точки зору тренд – жорсткий антиклерикалізм разом з послідовно лібертарною політичною програмою. Палікота сприймали як блазня, який виступав за легалізацію легких наркотиків, безкоштовну роздачу презервативів і безкоштовний Інтернет. Але менше, ніж за рік «Рух Палікота» увійшов до п'ятірки провідних політичних сил Польщі. Згідно з даними одного з соціологічних опитувань, Палікот став тим політиком, з яким найбільша кількість поляків хотіла б «випити кухлик пива».

Більшість спостерігачів, аналізуючи успіх Палікота, вважають, що величезну роль в його просуванні зіграв один з провідних європейських політтехнологів Петро Тимохович («людина, яка зробила Леппера»), який чітко вловив незайняту електоральну нішу, спрогнозувавши вектор можливого протестного голосування польських виборців. Він зрозумів, що католицька церква «зарвалася» і наполіг на жорсткій передвиборчій вимозі відділення держави від костелу, зменшення впливу католицької церкви.

Справа у тому, що у Польщі існує «Костельний фонд», яким безконтрольно розпоряджається церква. Держава вносить туди від 4 до 8 млрд. злотих щорічно (1,3 – 2,5 мільярда доларів). Крім того, можна згадати про грандіозні суми, які як центральний, так і місцеві бюджети витрачають на утримання і реконструкцію костелів; доходи церкви, які не обкладаються податками, а також втручання церкви в економіку і управління державою.

На початку 2011 року виникла ситуація, за якої праворадикальний вектор каналізації протестних настроїв став вже практично неможливий. Багаторічне знаходження при владі правоконсервативної та клерикальної партії братів Качинських «Право і справедливість» фактично не залишило варіантів ні для прискороного формування більш-менш успішних праворадикальних виборчих проектів, ні навіть для розробки ключових програмних основ для політичного руху «Права і справедливості».

Тому заманювати протестного виборця можна було не праворуч, а ліворуч. Оскільки традиціоналістський виборець Польщі проголосує за «Право і Справедливість» як гаранта збереження клерикального і правоконсервативного тренду в мейнстрімі польського парламентаризму, то потрібно було взяти на озброєння антиклерикальну риторику.

Палікот і Тимохович вельми оперативно спробували актуалізувати в масовій свідомості виборців проблематику католицької церкви в якості якогось паразитичного соціального інституту. Відповідна (і причому досить масова) реакція не могла не виникнути в самих широких прошарках польського суспільства. Навіть у вельми консервативному селянському середовищі почалося переосмислення ролі ксьондзів у соціально-економічному житті парафій. У цій ситуації Януш Палікот на своїх численних зустрічах з виборцями почав публічно стверджувати, що церква і ксьондзи вивели з під оподаткування свої доходи, а значить, переклали на плечі польських громадян додатковий тягар соціальних витрат. Палікот протягом декількох місяців перед жовтневими виборами в Сейм буквально об'їздив всю Польщу з ключовою вимогою своєї передвиборної програми – доходи ксьондзів і церкви повинні підлягати оподаткуванню нарівні з іншими громадянами Польщі. Вперше у сучасній польській електоральній історії масове протестне голосування на жовтневих парламентських виборах 2011 року багато в чому прийняло антиклерикальні риси. І навіть той пікантний факт, що сам Палікот протягом цілого ряду років видавав католицький альманах, анітрохи не завадило йому в різкому наборі позитивної електоральної динаміки протягом літа-осені 2011 року.

Зовнішній скандальний імідж Палікота ні в якому разі не повинен привести нас до спрощення експертного аналізу самого «феномена Януша Палікота». Домінуючий у Польщі правоконсервативний традиціоналістський тренд без особливих зусиль розправлявся поодиноці з радикальними зеленими і рухами за права жінок на аборти, з прихильниками декриміналізації легких наркотиків і борцями за права тварин, з антифашистськими мережевими структурами і антиклерикальними організаціями.

Вказані рухи (переважно молодіжні) не мали і не прагнули мати будь-яких парламентських перспектив. А Янушу Палікоту вдалося в жовтні 2011 року зробити те, що традиційно не вдавалося жодному парламентському лібертарному політику Європи – організовано й ідеологічно вмотивовано привести до виборчих урн значні сегменти протестної і традиційно абсентеїстськи налаштованої молоді.

За оцінками спостерігачів, у ході виборчої кампанії в Польщі застосовувалися досить цікаві і відносно нові політичні технології. Наприклад, молоді люди (включаючи підлітків) розсилали в своєму середовищі SMS з текстом: «Врятуй Польщу! Сховай паспорт своєї бабусі!» Важко визначити, скільки голосів вдалося таким чином «відвести» від попадання в актив консерваторів, але це дало свої результати.

Звернення до протестного електорату, насамперед, молоді, багато в чому визначило електоральний успіх Палікота. Мирослав Чех, колишній депутат Сейму, політичний оглядач видання «Gazeta Wyborcza», звертає увагу на ідейну структурованість електорату Януша Палікота: «Його підтримують три сегменти виборців: люди загалом лівих поглядів, люди проєвропейськи налаштовані й особливо ті, хто виступає за секуляризацію Польщі, за зменшення ролі католицької церкви в житті суспільства» [1].

Політичний оглядач польської щоденної газети «Rzeczpospolita» Рафал Жемкевіч вважає, що «Рух Палікота» постав фактично як альтернатива всім політичним силам, у яких виборці розчарувалися: «Януш Палікот став дуже активним антиклерикалом, що суперечить тому, з чого він починав. Він говорить те, що багато людей хочуть почути. Костел сприймають як інституцію заможну, точаться розмови про те, що треба його оподаткувати, це модно, приносить певну популярність. Водночас він виголошує антибюрократичні гасла, які також імпонують людям, та озвучує ліві гасла, позаяк помітив, що це також модно з поміж молодих людей. Палікот досяг успіху, бо не є ані Качинським, ані Туском» [1].

«Успіх Палікота - це успіх фрік-технологій на службі радикальної ліволіберальної адженди, яка включає в себе і антиклерикалізм, і захист права жінки на вибір у питанні абортів, і захист прав сексуальних меншин, і легалізацію легких наркотиків, і боротьбу з державною бюрократією. Виявилося, що радикальне Freak Show лівих лібералів може бути затребуване протестним електоратом навіть у такій католицькій країні, як Польща, де сьондзи сьогодні намагаються грати роль політруків. Методи Freak Show скасовують колишні обмеження на способи передвиборної агітації, які вимагали певної коректності у висловлюваннях і доказовості пропонованих звинувачень, дозволяючи адресувати риторичку до зачарованого потребами електорату», – так прокоментував ізраїльський політтехнолог Давид Ейдельман результат польських виборів. Успіх Януша Палікота експерти пояснюють втмою в першу чергу молодих поляків від політики консерваторів-клерикалів [2]. Мовляв, Польщі давно був потрібен той, хто виступить проти усталених консервативних цінностей. Тому і проголосували не за безсилим традиційним лівим, а за політика, який веде себе так, як подумки поводитися багато його виборців.

«Рух Палікота» обіцяв стати не дуже доброю новиною для «Громадянської платформи», бо погрожував відщипати в неї голоси молоді, яка великою мірою сприяла перемозі «Платформи» під час попередніх виборів, але до виборів нинішніх встигла розчаруватись у Туску та команді (25% безробіття серед поляків віком до 30 років – як не крути, серйозний аргумент проти) [5]. У результаті, справжнім виборчим кошмаром Палікот став для польської «лівиці» – Союзу демократичних лівих сил. За деякими оцінками, через «Рух Палікота» партія Гжегожа Наперальського не долічилася майже мільйона голосів. Хто міг передбачити такий поворот подій після тріумфального третього місця Наперальського на минулих президентських виборах і прогнозів такого ж самого тріумфального повернення «лівиці» на політичну сцену Польщі з обов'язковим її входженням до правлячої коаліції.

Таким чином, зробивши вагому заявку на участь у польській політиці, «Рух Палікота» відтепер має довести свою спроможність не тільки епатувати публіку, але й генерувати нові, креативні ідеї. Безумовно, необхідний час для того, щоб ця нова політична сила широкомасштабно та остаточно увійшла у польську політику не лише як сенсація парламентських виборів 2011 року, але й як оригінальний рух, який має свій стабільний електорат та стабільні ідеологічні позиції на електоральному полі Польщі. Наступні вибори мають продемонструвати реальну вагу цієї політичної сили та її стратегічну перспективу.

1. *Безп'ятчук Ж.* Сюрпризом польських виборів став «антиклерикал» Палікот [Електронний ресурс] / Ж. Безп'ятчук. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/World/32668/PrintView> – Загол. з екрану.

2. *Кривдик О.* Клерикалізація проти «палікотизації»: триумф старого уряду [Електронний ресурс] / О. Кривдик. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/10/10/6651667/> – Загол. з екрану.

3. *Сенсація* на виборах у Польщі: «Рух Палікота» набирає 10% [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://inforogn.org.ua/news/urn:news:2ED5F3C8> – Загол. з екрану.

4. *Нові* обличчя парламенту Польщі: транссексуалка, колишній священик, борець за права гомосексуалів... [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24357805.html> – Загол. з екрану.

5. *Гетьманчук О.* Рекорд прем'єра Туска / О. Гетьманчук // Дзеркало тижня. Україна. – 2011. – 14 жовт.